

Gellov napor zavezuje: ne le zaradi teme časa, ki je bila neksus socialne antropologije s svojo materijo že vsaj desetletje pred nastankom knjige, ampak predvsem s pogumno univerzalistično topologijo socialnih *elementov* in procesov, ki antropologijo postavlja hkrati v središče epistemoloških (in ne več literarnih) debat, po hrbtni strani pa jo preko lastne specifične *človeške*, pred-teoretske in ne-znanstvene skušnje pušča na njegovem kreativnem odprtem robu. Antropološki – razumljeno v bohotnem, *gellovskem* smislu – vademekum.

Maruša Pušnik

**Robert Kurz: Svet kot volja in dizajn. Postmoderna levica in estetizacija krize. Ljubljana: Založba Krtina, zbirka Krt, 2000
170 strani (ISBN 961-6174-54-1), 2.592 SIT**

Kritična teorija, katere začetki se povezujejo s teoretiki Frankfurtske šole, kot so Adorno, Marcuse in Horkheimer, ki so črpali iz nemške družbene in filozofske tradicije Marxa, Kanta, Hegla in Webra, se je po mnenju nekaterih (kritičnih) teoretikov v zadnjem času znašla v krizi. Ne le da se pod bremenom tržno-naravnane kapitalistične logike šibi njena sposobnost preskrbovanja politične Levice s filozofskim glasom, ampak se pogosto zdi, da kritična teorija ne zmore več opravljati svojega osnovnega poslanstva – to je radikalne kritike družbe z nenehnim pretresanjem družbenega statusa quo. Prav zato je še toliko bolj razveseljivo, da na nemških tleh ponovno vzhaja kritični teoretski forum, ki se zbira okrog revije *Krisis* in ki poskuša reformulirati radikalno kritično teorijo, saj ti teoretiki pogrešajo alternative kapitalističnemu sistemu, ki bi jih morale proizvajati obstoječe kritično-teoretske šole. Skupina *Krisis* sledi ideji totalne kritike, ki jo je jasno izpostavil že Marx: “Če konstrukcija bodočnosti in dokončnost za vse čase nista naša stvar, potem je toliko bolj gotovo, kaj moramo izvršiti sedaj; mislim namreč na brezobzirno kritiko vsega obstoječega, brezobzirno v tem smislu, da se kritika ne boji svojih rezultatov [...]” (1956: 8).

Eden izmed pobudnikov *Krisis*-kolektiva in soustanovitelj *Instituta za kritično teorijo družbe* v Nürnbergu je tudi Robert Kurz. Njegova knjiga, ki je nastala v diskusijskem kontekstu *Krisisa*, sestoji iz dveh delov; v prvem avtor v treh poglavjih predstavi idejo vrednostne kritike, saj gre v sodobnem času za fetišno konstitucijo moderne družbene forme. Kapitalizem zatorej obravnava kot sistem, v katerem so se družbeni odnosi osvobodili od ljudi in jim sedaj vladajo kot postvarjeni odnosi. Tak način razmišljanja in dojemanja sveta je v družbi zasidran tako globoko, da ga ljudje jemljejo kot povsem naravnega in ker jih ta sistem proizvaja kot nekritične tržne subjekte, niso sposobni uvideti, da jih odtuja od njihovega lastnega bistva in so sposobni razmišljati le še v kategorijah blagovno-denarnih odnosov. Kurz opozarja, da ne obstaja več nobena prava Levica, ki bi predstavljala transformativno in emancipatorno silo, in da je vsaka družbena kritika v medijski družbi estetizirana in spremenjena v nekritiko. Estetizacija je tako identična s komodifikacijo (blagovnim preoblikovanjem) bodisi predmetov, vsebin ali odnosov. Tudi človekova bit in človeški odnosi potemtakem postajajo pobjagovljeni, saj so prekriti z estetizacijo, spremenjeni so v blagovne znamke, v zgolj čisti dizajn. Tako se po Kurzu ljudi podvrže komodifikacijski logiki, da živijo le še v svetu pobjagovljenja in si vse razlagajo s tega vidika, njihova življenja postanejo samo-insceniranje, saj obleka ali celo kopalniška omara, pač vsaka vsakdanja podrobnost, kot našteva primere avtor, dobijo nekakšen političen pomen kot gradniki celostne umetnine *jaz-a*.

Natanko glede teh mikroizbir in stilizacij svojih biografij/življenj, kjer postmoderna vidi možno subverzijo oziroma rezistenco z nekim družbenokritičnim potencialom, pa je avtor zelo kritičen do postmodernizma in pravi, da gre le za estetizacijo, ki temelji na logiki blagovno-

menjalnih kategorij, ne pa za kakšno emancipacijsko voljo “subkulturnih rad-bi-bil-talentov,” saj “napačna znamka pomeni napačno življenje, tu je rejver bolj dogmatičen od vsakega stalinista” (str. 39). Po Kurzu to pomeni, da se celotno človeško življenje spreminja v blagovno produkcijo (delo) in blagovno potrošnjo (prosti čas), tako da ni več prostora za nič drugega, za nikakršne neblagovne možnosti odnosa do sveta in užitka. Avtor sicer zaključuje, da ne vidi nikakršne obstoječe alternative poblagovljenemu svetu in postvarjenim človeškim in družbenim odnosom, a optimizem veje iz njegove napovedi, da tega ni nemogoče preseči – potrebna je le totalna kritika blagovne forme, ki jo je treba fiksirati v zavest ljudi.

Knjiga *Svet kot volja in dizajn* prehaja ekonomizem tradicionalnega marksizma, saj opušča razredno-sociološki moment, poudarja pa Marxovo vrednostno in delovno kritiko ter kritiko fetišizma. Ravno v tem historično zapostavljenem Marxovem delu vidimo teoretično in praktično rušilno moč. Avtorjev pristop obeta že zato, ker bi bilo treba po njegovem mnenju za odpravo blagovno-produkcijskega sistema premostiti družbene posređovalne forme (vrednost, blago, denar), kar pa ni bilo še nikoli v zgodovini predmet debate. V tem oziru si avtor svoj projekt zastavlja dosti širše, kot je šel sociološko poenostavljen delavski marksizem, saj govori o odpravnem gibanju, ki se navezuje tudi na odnose med spoloma, rasizem, nacionalizem, odnos do narave itd. Nasprotnike družbenih sprememb pa ne vidi več le v kapitalistični instanci višjega reda, ampak tudi v državnem aparatu, kulturni industriji, mezdnem delu, “ki vztraja v svoji karakterni maski in iracionalno čaka na nove zagone blaginje (in v vmesnem času zažiga tuje)” (str. 167) itd.

V drugem delu knjige Kurz in Ernst Lohoff odgovarjata na vprašanja študentskega časopisa *Marburg-Virus* o vrednostni kritiki in o odnosu *Krisisa* do levičarskih teoretskih tradicij ter do postmodernih teorij. To poglavje je za bralca/ko nadvse priročno, saj pojasnjuje temeljne koncepte in razlaga marksistični vokabular ter se jasno izpove o njihovem odnosu do ostalih teorij. Če se bralec/ka nekoliko težje prebija skozi zapleten in umetelno izbrušen jezik prvega dela, pa je zato toliko bolj pedagoško pojasnjujoč drugi del.

Knjiga Roberta Kurza potemtakem ni le radikalna kritika družbe in zahteva po vrednostni kritiki ter odpravnem gibanju, ampak je tudi kritika kulturalizma (postmodernizma), ki prezaposlen z mikroanalizami in subverzijami subkulturnih gibanj pozabi na samo bistvo: “Postmoderna [...] ni več hotela poznati gozda, temveč samo še drevesa. Zdaj je spet na vrsti gozd” (str. 9). Zdi se, da gre za spor okoli nove formulacije družbene kritike znotraj same kritične teorije in na tej točki Kurz zavzame negativen odnos do nekaterih (postmodernističnih) teorij, ki jim celo odreče status kritičnih teorij. V grobem lahko obstoječe kritične tradicije razdelimo v štiri struje: neomarksistična tradicija, genealogija Foucaulta, poststrukturalistična dekonstrukcija Derridaja in postmoderni tokovi, ki so povezani s koncepti Baudrillarda, Derridaja, Lyotarda, Eberta in drugih.

Kot je razvidno že na prvi pogled, so Kurzu največji trn v peti prav zadnje tri struje, ki po njegovem mnenju reproducirajo fetišni značaj modernih družb. Do določene mere se s Kurzem celo strinjamo, ko pravi, da nekateri najbolj *skrajni postmodernisti*, kot označi Baudrillarda, Lyotarda, Derridaja, v imenu dekonstruktivnega esencializma povsem spregledajo hegemonne oblike, saj v slepem privilegiranju znakovnega sistema, kjer celo tak *impulz* rejverja, kot imeti določeno blagovno znamko, lahko postane sfera odpora. V tem kontekstu ideološki mehanizmi postajajo obrobna stvar – drevesa se zamenjajo z gozdom. Na nekaterih mestih pa Kurza zavračamo, saj vse omenjene teoretike tlači v isti koš in tako ni sposoben uvideti potenciala nekaterih kritikov, ki lahko ogromno pripomorejo k transformaciji družbene kritike. Tako bi lahko Kurz, nanašajoč se na Foucaultovo teorijo subjektivacije, na dele Derridajeve dekonstrukcije, na koncept radikalne demokratične politike Laclaua in C. Mouffe, še bolj radikalno posegel v reformulacijo kritične teorije ob premisleku o predpostavkah teh avtorjev: mišljenje je odraz družbeno-historično konstruiranih oblastnih odnosov; jezik odigra ključno vlogo pri oblikovanju subjektivitete; odnos med označevalcem in označencem ni fiksni, ampak je posređovan prek družbenih odnosov kapitalistične proizvodnje in potrošnje; nekatere skupine v družbi so

privilegirane nad drugimi; podrejeni učinkovito reproducirajo zatiranje, ko sprejmejo svoj status kot naraven in neizbežen; zatiranje ima mnogo obrazov, zato ne smemo privilegirati ene oblike nad drugo itn.

Levičarske teoretske tradicije so v akademski sferi skoraj povsem zamrle in Kurz na stimulativen, disidenten in radikalnokritičen način kliče, da je že skrajni čas, da jih obudimo. Njegova knjiga je dober korak na poti k njihovemu oživljanju in je zatorej kar prav, da je jezik napadalen in zajedljiv, saj z mlačnim jezikom, ki ga dandanes najdemo v večini akademskega ustvarjanja, ne bomo dosegli totalne kritike obstoječega sistema. Spopad je potreben znotraj teorije, saj je včasih treba zamenjati paradigmo, da bi dosegli večjo družbeno učinkovitost. Na koncu pravzaprav verjetno ni tako pomembno, katera teoretska šola bo pripeljala do osvoboditve od vrednostnega podružbljanja, pomembno je le, da ta ne paralizira kritike družbenih odnosov. Ali, kot še vedno lahko beremo pri Marxu: "Filozofi so svet le različno razlagali, gre pa za to, da ga spremenimo" (1956: 61).

Citirana literatura:

Marx, Karl, Friedrich Engels (1956): O historičnem materializmu. Ljubljana: Cankarjeva založba.

Matjaž Uršič

Gaston Bachelard: Poetika prostora. Ljubljana: Študentska založba, zbirka Koda, 2001 264 strani (ISBN 961-6356-69-0), 4.450 SIT

Gaston Bachelard je pred več kot štirimi desetletji znanstvenikom in umetnikom zastavil poseben izziv, na katerega je tudi danes težko odgovoriti. Vznemirjenje, ki ga je povzročil s povezovanjem dveh navidez ambivalentnih sfer poezije in prostora, sta mu že za časa njegovega življenja prinesli množico neprikritih nasprotnikov in oboževalcev. Med slednje lahko zagotovo prištejemo Michela Foucaulta in Louisa Althusserja, ki sta navdih za svoje delo črpala tudi iz zakladnice nenavadnih in prodornih idej, ki jih je v triindvajsetih knjigah in množici esejev, predgovorov in pamfletov zapustil velikan francoske socialne filozofije in filozofije znanosti.

V knjigi poetika prostora nam skuša Bachelard prek opisov različnih prostorov prikazati zapleten odnos med znanostjo in poezijo. Ker poezija znotraj sveta, v katerem vlada znanost, ne more priti do izraza, se Bachelard odločno postavi na stran poezije. Poezijo povzdigne na posebno fenomenološko raven, na nekakšen *nadznanstven* nivo, ki ga nobena znanost ne more pravilno zaobjeti. V tek kontekstu napade tudi psihologijo in psihoanalizo Sigmunda Freuda. Po njegovem mnenju psihoanaliza pretirava z intelektualiziranjem podobe. Bachelard v uvodu knjige ugotavlja: *Za psihoanalitika ima poetična podoba vedno kontekst*. Ta kontekst pa je umeščen v posameznikovo oziroma pesnikovo preteklost, ki naj bi predstavljala vzgibe, na katerih počiva pesnikova ustvarjalnost. Bachelard je mnenja, da poezija nima zgodovine, temveč je spontane, kavzalne narave. Pri tem je nesmiselno prevajanje *poetičnega logosa* v nek drug, znanstven jezik. Zanj je psihoanalitik nepotreben prevajalec oziroma izdajalec, kar nakaže z zanimivo besedno igro *traduttore, traditore* (v italijanskem jeziku sta besedi prevajalec in izdajalec podobnega izvora).

Poezija in podoba sta neločljivo povezani. Bachelard pravi, da *poezija odzvanja podobo* v posamezniku in pri tem misli na nove podobe oziroma prostore, ki se ob prebiranju poezije pojavljajo v posameznikovi zavesti. Poezija je območje spremenljivosti in nima posebnega načrta podajanja podob, temveč nenehno spreminja svojo namembnost in sporočilno vrednost. Zaradi